

REMIGIUSZ POPOWSKI

IMPERATIWI W LISTACH ŚW. PAWŁA.
(WYBRANA GRUPA OPOZYCJI TYPU „BĄDŹCIE” I TYPU „CZYŃCIE”)

Informacje o historii badań nad trybami w zakresie starożytnego języka greckiego i łacińskiego znajdziemy w XI i XIII roczniku „Lustrum”. Gualtiero Calboli z Bolonii podaje tam główne tezy opracowań z lat 1903-1966. Wyodrębnia najpierw rozprawy o kierunku formalno-statystycznym, potem te, które interesują się bardziej semantyką trybów¹.

Pierwsze studium nad trybem rozkazującym w Piśmie św. przypisuje się Mozleyowi. W r. 1903 opublikował on zwięzły artykuł, w którym dzieli się efektami swych dociekań opartych na analizie językowej tekstów Septuaginty i Nowego Testamentu. Określił różnice semantyczne między formami aorystu i czasu teraźniejszego. *Imperativus praesentis* pojawia się, według niego, w Biblii dla oznaczenia (1) nakazanych czynności teraźniejszych lub mających się odbyć w bliskiej przyszłości, (2) czynności trwałych, (3) przy formułowaniu nakazów ogólnych oraz (4) nakazów bliżej nie sprecyzowanych w przedmiocie, a zwłaszcza w dziedzinie stanów i czynności umysłowych. *Imperativus aoristi* natomiast przekazuje polecenia konkretne, ściśle określone, wiążące się z jakąś rzeczywistą sytuacją. W zwrotach do Boga pojawia się prawie zawsze, jeśli chodzi o Pismo św., forma aorystu. Mozley zajął się również dokładniej występowaniem trybu rozkazującego tych czasowników greckich, które mają znaczenie „być”. Stwierdził, że „bądź”, „bądźcie” itd. częściej występują w formach słowa γίνεσθαι, niż εἶναι².

Z prac o ukierunkowaniu statystycznym na większą uwagę zasługuje rozprawa L. Schlachtera. Zajął się on częstotliwością występowania trybów w wybranych przez siebie dziełach literatury greckiej różnych epok. Obok właściwych trybów umieścił także *infinitivus* i *participium*. Określił je wspólną nazwą *modi*. Wyniki

¹ Calboli G.: *I modi del verbo greco e latino 1903-1966*. „Lustrum. Internationale Forschungsberichte aus dem Bereich des klassischen Altertums” 11:1966 s. 173-349; 13:1968 s. 405-511.

² Mozley F.W.: *Notes on the Biblical Use of the Present and Aorist Imperative*. „The Journal of Theological Studies” 4:1903 s. 279-282.

swych obliczeń zestawił w tabeli, którą tu przekazujemy w wersji polskiej. Dane oznaczają w niej procent. 100% stanowi suma liczb w każdej linii poziomej.

	Ind.	Con.	Opt.	Imper.	Inf.	Part.
<i>Iliada</i>	57,5	5	3,1	3,9	8,9	21,7
<i>Odyseja</i>	56,8	4,8	4,2	3,8	8,8	21,3
Herodot, I księga	45	2,3	2	1	15	35
Tucyd., I ks. (bez mów)	46	2	1	0,3	15	34
Ksenofont, <i>Anabaza</i>	47,6	3,3	6	1	17	24
„ <i>Hell.</i> , ks. I, II, III	44	2	6	0,6	16	31,4
„ <i>Cyrop.</i>	43	4,6	6	2	20	23
Polibiusz, I ks.	31	1,4	1,3	0,1	18	48
II ks. <i>Machabejska</i>	35	1,3	0,6	1,4	17	44
Diodor Syc., I ks.	24	2	1,4	0,5	30	43
Dion. z Hal., I ks.	38	1,3	1,9	0,4	18	41
Józef Fl., <i>St. Żyd.</i> , I ks.	35	1	3	0,3	20	41
Plutarch, <i>Temistokles</i>	33	1,2	1,2	0,5	20	43
Ewang. wg św. <i>Mateusza</i>	54	7	—	9	7	22
„ „ „ <i>Marka</i>	57	7,6	—	6	8	22
„ „ „ <i>Łukasza</i>	55	5,3	0,2	7,4	8,7	23
„ „ „ <i>Jana</i>	71	8	—	4	4	12
<i>Dzieje Apostolskie</i>	50	2	0,2	3,6	12	32
Arrian, <i>Anab. I</i>	46	0,2	1,7	—	16	35

Z utworów objętych badaniem Schlachtera ilością imperatiwów wyróżniają się księgi Nowego Testamentu. W Ewangelii według św. Mateusza 9% form czasownika stanowi tryb rozkazujący, w Łk — 7,4%, w Mk — 6%, w J — 4%, w Dz — 3,6%. *Listy św. Pawła* w statystyce L. Schlachtera nie zostały uwzględnione. Z przebadanych dzieł niechrześcijańskich najwięcej imperatiwów posiada *Iliada* — 3,9% i *Odyseja* — 3,8%. Sam Schlachter zwraca również uwagę na to, że w pismach Polibiusza, Diodora Sycylijskiego, Dionizjusza z Halikarnasu, Józefa Flawiusza i Plutarcha, czyli u historiografów z końca epoki hellenistycznej i z początku epoki cesarstwa, częściej pojawia się *participium* niż *indicativus*³. Nasycenie tekstu imiesłowami świadczy w jakimś stopniu o zwięzłości wypowiedzi tych autorów.

Warto tu nadmienić, że wzorcowa pod innymi względami statystyka słownictwa Nowego Testamentu R. Morgenthalera nie obejmuje trybów. Autor bowiem ustawił swą pracę na płaszczyźnie leksykologicznej, a nie gramatyczno-morfologicznej⁴.

Wielokrotnie wznawianą w druku monografię o trybach i czasach w aspekcie składni greckiej opracował William Watson Goodwin, profesor Harvard University. I wydanie wyszło w USA w r. 1875, najnowszy przedruk II wydania Macmillana

³ *Statistische Untersuchungen über den Gebrauch der Tempora und Modi bei einzelnen griechischen Schriftstellern.* „Indogermanische Forschungen. Zeitschrift für indogermanische Sprach- und Altertumskunde” 22:1907/1908 s. 202-242; 23:1908/1909 s. 165-204; 24:1909 s. 189-221. Przytoczona tabela znajduje się w 22:1907/1908 s. 216.

⁴ *Statistik des neutestamentlichen Wortschatzes.* Zürich 1958 (przedruk 1973).

w Londynie w 1966. Autor podaje na wielu przykładach nie tylko, w jakich relacjach syntaktycznych używany był *imperativus*, lecz także, jak służy on do wyrażenia nakazów, zakazów, poleceń czy zachęt⁵.

Zawsze w szczególny sposób intrygował badaczy problem rodzaju, a zwłaszcza aspektu czynności, związany z użyciem *imperativus praesentis* albo *aoristi*. Jako pierwszy zagadnienie to poruszył omawiany już wyżej Mozley. Jego zainteresowanie przejął Ernst Kieckers. Wydał on w r. 1909 w „Indogermanische Forschungen” artykuł o użyciu *imperativus aoristi* i *praesentis* w *Iliadzie*, *Odysei*, u Hezjoda, Saffony, Ajschylosa, Sofoklesa, Eurypidesa i Arystofanesa⁶. Jego omówienia mają charakter statystyczny. Podaje również przykłady. W wynikach jego poszukiwań uderza to, że z trójcy wielkich tragiczków greckich tylko w utworach Ajschylosa pojawia się *imperativus* wyrażający rozkazy bogów do bogów i bogów do ludzi⁷.

W latach sześćdziesiątych naszego wieku różnicą aspektu czynności, zależną od czasu gramatycznego, zajmowali się oddzielnie w zakresie tekstów modlitw greckich Cesare Grassi⁸ i Willem Frederik Bakker⁹.

Relacje o najnowszych w stosunku do r. 1970 studiach nad trybem rozkazującym w języku greckim zawiera artykuł Gian Franco Pasiniego. Autor dochodzi do szerszych konkluzji na temat badań aspektu czynności. Podkreśla doniosłość takich badań oraz efektywność stosowania metody strukturalnej¹⁰.

Jednym z owoców takich badań strukturalnych, opartych na analizie opozycji czasów gramatycznych i aspektów czynności, jest rozprawa Martina Sánchez Rupiéteza: *Estructura del sistema de aspectos y tiempos del verbo griego antiguo. Análisis funcional sincrónico*¹¹.

Wyniki poszukiwań językoznawców w zakresie imperatiwu greckiego znaleźć można także w naukowych gramatykach, a zwłaszcza w gramatyce E. Schwyзера¹².

Imperativus w Nowym Testamencie, to znaczy także w *Listach św. Pawła*, budzi zainteresowanie nie tylko filologów i językoznawców, lecz również teologów,

⁵ *Syntax of the Moods and Tenses of the Greek Verb*. Ed. 2 1965 (przedruk 1966).

⁶ *Zum Gebrauch des Imperativus Aoristi und Praesentis*. „Indogermanische Forschungen. Zeitschrift für indogermanische Sprach- und Altertumskunde” 24:1909 s. 10-17.

⁷ Tamże s. 11. U Ajschylosa, rozkazy bogów do bogów — 31 imperatiwów; rozkazy bogów do ludzi — 12; ludzi do bogów — 67, ludzi do ludzi — 40; u Sofoklesa natomiast i u Eurypidesa, rozkazy ludzi do bogów — 43 i 89; rozkazy ludzi do ludzi — 119 i 89.

⁸ *Imperativo presente e aoristo nelle preghiere agli dèi*. „Studi Italiani di Filologia Classica” 1963 fasc. 2 s. 186-198. Ten sam artykuł jest częścią książki tegoż autora: *Problemi di sintassi latina*. Firenze 1966 s. 108-117.

⁹ *The Greek Imperative. An Investigation into the Aspectual Differences between the Present and Aorist Imperatives in Greek Prayer from Homer up to the Present Day*. Amsterdam 1966.

¹⁰ *Studi recenti sull'imperativo greco*. „Lingua e Stile” 5:1970 n. 1 s. 87-105.

¹¹ Salamanca 1954.

¹² *Griechische Grammatik*. Auf der Grundlage von K. Brugmanns *Griechischer Grammatik*. Bd. 1. *Allgemeiner Teil, Lautlehre, Wortbildung, Flexion*. 2 Aufl. München 1953 (przedruk 1959); Bd. 2. *Syntax und syntaktische Stilistik*. Vervollständigt und hrsg. von A. Debrunner. München 1950 (przedruk 1959).

a zwłaszcza moralistów. Oni jednak opierają swe obserwacje głównie na refleksji filozoficzno-teologicznej i historycznej ksiąg biblijnych, a nie bezpośrednio na analizie form językowych. Przez *imperativus* rozumieją na ogół wszelkie rodzaje nakazów i zakazów w sensie logicznym, a nie gramatycznym.

Wśród protestantów za jeden z najwybitniejszych autorytetów w dziedzinie etyki Nowego Testamentu uchodzi Rudolf Bultmann¹³. Z opracowań katolickich ostatnich lat większe zainteresowanie wzbudziła praca dominikanina, ojca Jérôme Murphy-O'Connora, profesora w Ecôle Biblique w Jerozolimie: *Moral Imperatives in Saint Paul*¹⁴. Autor nie uwzględnia w swych dociekaniach *Listu do Efezjan* oraz *Listów* pasterskich. Jego badania zmierzają do udzielenia odpowiedzi na pytanie: Jakie właściwie znaczenie przypisywał św. Paweł licznym w swych pismach imperatiwom (w sensie logicznym). Jedynym autorytatywnym nakazem podawanym przez Apostoła jest, według ojca Jérôme, nakaz miłości. Innym natomiast imperatiwom św. Paweł nie usiłuje nadawać powagi obowiązującego nakazu Bożego. W rozwiązywaniu problemów etycznych chrześcijanin musi się zawsze liczyć z całą wspólnotą. Bo w wizji Pawłowej człowiek może być w pełni sobą tylko przez uczestniczenie w życiu wspólnoty chrześcijan. Tam jedynie może się rozwinąć jego autentyczna wolność.

Podobny temat refleksji naukowej podjął polski biblista z Warszawy ks. Kazimierz Romaniuk. Przeprowadził analizę motywacji nakazów moralnych w *Listach* św. Pawła. Wyniki opublikował w pozycji książkowej w r. 1971¹⁵.

W żadnej z dostępnych mi dotychczas pozycji nie znalazłem wykazu form trybu rozkazującego w *Listach* św. Pawła. Własna kwerenda doprowadziła do ustalenia, że *imperativus* pojawia się w nich 422 razy¹⁶. W tym 324 miejsca wyznacza *impera-*

¹³ *Der alte und der neue Mensch in der Theologie des Paulus*. Darmstadt 1964. Tomik ten zawiera 3 wydane wcześniej w różnych czasopismach naukowych artykuły: 1. *Das Problem der Ethik bei Paulus*; 2. *Römer 7 und die Anthropologie des Paulus*; 3. *Adam und Christus nach Römer 5*. Zob. także tegoż autora: *Theologie des Neuen Testaments*. 3 durchgesehene und ergänzte Aufl. Tübingen 1958, a zwłaszcza w tym dziele § 59: *Das Verständnis des Imperativs*; oraz H. Windisch: *Das Problem des Paulinischen Imperativs*. „Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft” 1924, s. 265-281.

¹⁴ Wymienioną pracę poznałem w wersji francuskiej: *L'existence chrétienne selon saint Paul*. Paris 1974. Lectio Divina 80.

¹⁵ *Motywacja napomnień moralnych w Listach św. Pawła*. Poznań 1971. Sprawy Biblijne. Z. 25.

¹⁶ Do *Listów* św. Pawła zaliczamy całe Corpus Paulinum, to znaczy także *List do Efezjan* i *Listy* pasterskie. Wyłączamy natomiast *List do Hebrajczyków*. Tekst 13 *Listów* św. Pawła składa się z 32 303 wyrazów (liczba podana za R. Morgenthalerem, jw., s. 164), z czego 422 to czasowniki w trybie rozkazującym. A zatem 1,3 % tekstu stanowią imperatiwy. W zakresie poszczególnych listów dane te przedstawiają się następująco: 1 Tes: 1472 wyrazy, w tym 20 imperatiwów, zajmują więc one 1,4 % tekstu (dalej kolejność ta sama); 2 Tes: 824-7-0,8 %; Gal: 2220-21-0,9 %; 1 Kor: 6807-99-1,4 %; 2 Kor: 4448-24-0,5 %; Rz: 7094-62-0,9 %; Kol: 1577-30-1,9 %; Flm: 328-4-1,2 %; Ef: 2425-41-1,7 %; Flp: 1624-25-1,5 %; 1 Tm: 1586-42-2,6 %; Tt: 663-14-2,1 %; 2 Tm: 1235-33-2,7 %. Listy te podane są w układzie chronologicznym: od najwcześniejszych do najpóźniejszych. Ten sam porządek zachowany jest w tekście artykułu przy cytowaniu zdań.

tivus praesentis, a 98 — *aoristi*; 327 — *imperativus* drugiej osoby, a 95 — trzeciej. Liczby te uwzględniają każde pojawienie się imperatiwu łącznie z jego powtórzeniami.

Z tak bogatego materiału badawczego 422 miejsc z imperatiwem jako elementem syntaktycznie dominującym wybrano do niniejszego artykułu tylko te formy, których podstawowym znaczeniem jest „być” lub „trwać” oraz „czynić”. Do „być” i „trwać” zaliczono γίνεσθαι, εἶναι, μένειν, ἐπιμένειν i στήκειν, do „czynić” natomiast — ποιεῖν, πράσσειν i καταργάεσθαι. Wybór tych właśnie czasowników wynikał ze spostrzeżenia, że w ogóle wszystkie imperatiwy, występujące w listach apostoła Pawła, da się podzielić na dwa typy: jedne o strukturze semantycznej „bądź (bądźcie, niech będzie itd.) kimś, czymś, w kimś itd.”, drugie o strukturze „czyńcie coś, kogoś itd.”. Te pierwsze służą do formowania samego podmiotu, drugie natomiast — do kształtowania jego czynności. Słowa wybrane do niniejszego artykułu stanowią więc niejako fundament obu typów¹⁷.

Z tych dwu typów św. Paweł wykorzystał w swoich pismach przede wszystkim typ o strukturze semantycznej z centralnym „bądź, bądźcie”. Świadczy to o tym, że w swych wymaganiach nastawiał się przede wszystkim na formację wewnętrzną odbiorców, na kształtowanie ich osobowości, mniej natomiast na ich zewnętrzne czynności. O wiele częściej poucza w imperatiwach, jaki ma być podmiot, niż co ma robić. Konieczności spełniania dobrych czynów oczywiście Apostoł nie odrzuca. One jednak są postulowanym owocem wcześniej poprawnie ukształtowanego umysłu, woli i całej struktury duchowej człowieka, odnowionego, jak mówi sam autor, w Chrystusie. Nie można także dopatrywać się w tej preferencji wyższości cech podmiotu nad jego czynnościami. Przejawia się przez nią tylko pragnienie autora *Listów*, by wychować najpierw samego chrześcijanina, a potem jego działanie. Bez dobrze uformowanej osobowości podmiotu niemożliwa by była integralność w jego postępowaniu. A przecież św. Pawłowi bardzo zależy na tym, by chrześcijanin angażował się cały w każdy swój czyn i słowo. Nie chce, by odbiorcy jego pism spełniali etycznie dobre czyny na sposób choćby najdoskonalszych robotów, ale bezrozumnie, bez własnej inicjatywy i tylko dlatego, że ktoś im nakazał. Szlachetne postępowanie ma być konsekwencją ich harmonijnie i integralnie ukształtowanej struktury duchowej.

Uwagi te jednak mają w tym miejscu charakter już zbyt aprioryczny. Za bardzo wyprzedzają długą argumentację, opartą na przeglądzie wszystkich imperatiwów w *Listach* apostoła Pawła. A ta nie wchodzi w zakres treści niniejszego artykułu. Wróćmy więc do tych dwu grup czasowników w trybie rozkazującym, które uznaliśmy za najbardziej reprezentatywne dla obu głównych typów imperatiwu, czyli do γίνεσθαι, εἶναι, στήκειν, μένειν i ἐπιμένειν oraz do ποιεῖν, πράσσειν i καταργάεσθαι.

¹⁷ Wszystkie imperatiwy z *Listów* św. Pawła są w stadium opracowywania w osobnej rozprawie.

Przez to, że *imperativus* typu „bądźcie” kształtuje podmiot, a typu „czyńcie” — jego czynności, uważamy obie grupy za opozycyjne względem siebie. Otóż zajmujemy się oddzielnie biegunami tej opozycji. Najpierw dokonamy przeglądu i zestawień miejsc z wybranymi imperatywami typu „bądźcie”, potem z imperatywami typu „czyńcie”. Wspólne dla całej opozycji spostrzeżenia umieścimy w zakończeniu.

Jak wyżej wspomniano, w statystyce imperatywów uwzględniono także powtórzenia tych samych form tego samego czasownika. Repetycje uważać można za sposób zwrócenia uwagi adresata, zwłaszcza jeśli bezpośrednio po sobie następują, lub za znak doniosłości danego polecenia. Jest w tym zjawisku jednak jeszcze inny, wielkiej wagi aspekt: aspekt językowy. Bardzo rzadko pojawia się *imperativus* samodzielnie. Normalnie występuje on w grupie syntaktycznej, przynajmniej prostej, lecz na ogół złożonej¹⁸. Korzystając z tradycyjnej terminologii składniowej powiemy, że z imperatywem łączą się dopełnienia, okoliczniki, orzeczniki, a istotne także dla wykonania nakazu jest oznaczenie podmiotu danego imperatiwu.

Z występowania imperatiwu w grupach syntaktycznych wynika, że przedmiot nakazu czy zakazu zawiera się nie tylko w samym czasowniku, mającym formę trybu rozkazującego, ale także w związanych z nim syntaktycznie elementach. Owszem sama forma imperatiwu może przez swój sufiks słowotwórczy i fleksyjny powiedzieć nam, czy autor nakazu żąda na przykład czynności dokonanej czy niedokonanej, jednorazowej czy permanentnej, czynnej czy zwrotnej, drugiej czy trzeciej osoby, kauzatywnej czy instrumentalnej (oznaczają to sufiksy słowotwórcze) itd. Ważny element nakazu zawiera się oczywiście w samym znaczeniu danego czasownika. Często jednak to znaczenie, łącznie z oznaczeniami sufiksalnymi, jest niepełne, ogólnikowe, niejasne. Sprecyzowanie nakazu dokonuje się dopiero w grupach syntaktycznych. W czasowniku więc i w podporządkowanych mu składniowo elementach szukać będziemy pełnej treści nakazu.

Czasownik stanowi w grupach syntaktycznych ośrodek dominujący, lecz tylko w relacjach składniowych, bo logiczne centrum nakazu, wskazujące na istotny tego nakazu element, przesunąć się może z imperatiwu na człon syntaktycznie podporządkowany, a więc na dopełnienie, okolicznik, czy orzeczenie imienne.

Jeśli za grupę syntaktyczną (w sensie dosłownym, od συντάττω) uznamy także złożone czasowniki, wtedy komponenty przysłówkowe (jako przysłówki występują w złożeniach werbalnych np. przyimki właściwe) uznamy za okoliczniki, a imienne za dopełnienia. Akcent logiczny może w nich spoczywać zarówno na temacie czasownika, jak i na dodanym do niego komponencie. Na przykład w imperatiwie συγκακοπάθησον, „znieś przykrości razem z”, za główny element nakazu można by uznać polski ekwiwalent συ- „razem z, wspólnie” (zob. 2 Tm 1,8).

Większość czasowników z sufiksem -έω derywowana jest od imion. Imię to stanowi w strukturze semantycznej danego czasownika na -έω odpowiednik orzecznika,

¹⁸ O teoriach grup syntaktycznych zob. M. Kaczmarkowski. *Stan badań nad grupami syntaktycznymi łaciny klasycznej*. „Eos” 64:1976 s. 231-255.

do którego dodajemy, zgodnie z oznaczeniem formantu -έω (to samo oznaczenie mogą mieć i inne sufiksy słowotwórcze), łącznik „być”. Mają więc one identyczny układ jak grupa syntaktyczna złożona z formy εἶναι (γίνεσθαι itp.) i orzeczenia imiennego. Na przykład *imperativus* κοινώνει równoznaczny jest z κοινῶνός ἴσθι, „bądź uczestnikiem”.

Zastosowanie teorii grup syntaktycznych do badania zakresu treści nakazu związanego z użyciem form imperatiwu pozwala stwierdzić, że jeśli przy tym samym imperatiwie zmieni się choćby jeden z elementów jego grupy syntaktycznej, np. okolicznik, wtedy jest to już nowy nakaz. Staje się to jeszcze bardziej oczywiste, gdy syntaktyczne centrum, jakim z reguły jest forma imperatiwu, nie pokrywa się z centrum logicznym nakazu, które, jak wyżej zaznaczono, może przesunąć się na jakiś okolicznik lub dopełnienie, a chyba zawsze spoczywa na orzeczniku, a nie na łączniku „być” w jego formach trybu rozkazującego. Ale i z tego orzecznika akcent logiczny może przemieścić się na jakiś okolicznik.

Nie każdy okolicznik (w tym także zdanie okolicznikowe), złączony syntaktycznie z imperatiwem, może nieść treść konatywną. Na przykład okoliczniki przyczyny podają tylko przyczynowe uzasadnienie nakazu, zdania okolicznikowe warunku ograniczają, lub zupełnie zawieszają wykonanie nakazu, niektóre rodzaje zdań zamiarowych właściwych stanowią uzasadnienie celowe nakazu itd. Treść przez nie oznaczana istnieje obiektywnie i nie zależy od wykonania przez przedmiot nakazanej imperatiwem czynności. Na ogół w zakres nakazu wchodzi okoliczniki sposobu, stopnia, miary, miejsca i czasu.

Wszystkie elementy objęte zakresem nakazu możemy nazwać grupą syntaktyczną konatywną. Gdy niżej przejdziemy do wykazu miejsc z wybranymi imperatiwami opozycji „bądźcie” — „czyńcie”, takie grupy wyodrębnimy w przekładzie polskim kursywą i podaniem ich oryginalnej wersji greckiej.

Wspomniano już wyżej, że i wykonawca czynności czy stanu, oznaczonego imperatiwem należy także do przedmiotu nakazu. Oczywiście nieco w innym sensie niż czynności czy stan, oznaczony czasownikiem. Nadawca nakazu wyznacza do wykonania jakąś czynność lub stan, lecz przecież on także decyduje, kto ma ją wykonać. Robi to czasem przez użycie wokatiwu czy zaimka osobowego, lecz normalnie oznacza tegoż wykonawcę sufiksem fleksyjnym imperatiwu. Mówiąc na przykład ὁρᾶτε wyznacza na wykonawcę drugą osobę liczby mnogiej, a eliminuje przez opozycję na przykład osoby trzeciej. Wyraźniej przynależność podmiotu do treści nakazu widać przy użyciu imperatiwu w formie trzeciej osoby. Gdy na przykład nadawca nakazuje προφηται δὲ δύο ἢ τρεῖς λαλεῖτωσαν, „z proroków niech przemawia dwóch lub trzech” (zob. 1 Kor 14,29), to przedmiotem jego woli, i to centralnym, jest ograniczenie liczby przemawiających: dwóch lub trzech. Z tych zatem powodów w wykazie zdań z formami trybu rozkazującego wybranych słów oznaczmy także kursywą i wersją grecką wymienione podmioty imperatiwu.

W skład konatywnej grupy syntaktycznej wejść może zaimek, często w rodzaju nijakim, np. αὐτά, jako dopełnienie imperatiwu, albo przysłówki zaimkowy, np.

οὕτως jako okolicznik. W takich wypadkach konkretnych imion lub okoliczników, zastąpionych przez owe zaimkowe formy, szukać trzeba w bliższym lub dalszym kontekście. Czasem znaleźć je można łatwo, niekiedy jednak ustaleniu towarzyszy duży stopień niepewności. W wybranych do niniejszego artykułu zdaniach użycie zaimka jest stosunkowo częste. W miarę możliwości będziemy podawać treść przez nie oznaczaną pod cytowanym zdaniem.

A. ZDANIA Z WYBRANYMI IMPERATIVAMI TYPU „BĄDŹCIE”, „TRWAJCIE”

1. „A zatem, *bracia, trwajcie* i trzymajcie się mocno nauki, o której zostaliście przez nas pouczeni bądź to ustnie, bądź też listownie” (2 Tes 2,15) — ἀδελφοί, στήκετε. Tesaloniczanie mają trwać prawdopodobnie w prawdziwej wierze — ἐν πίστει — przekazanej im przez nadawcę listu (zob. 2 Tes 2,13-15).

2. „Ale choćbyśmy *my sami* lub *anioł z nieba* ogłosił wam inną naukę, niż ta, którą wam ogłosiliśmy, *niech będzie wyłączony*” (Gal 1, 8) — ἡμεῖς ἢ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ ἀνάθεμα ἔστω. Wykonanie nakazu uzależnione jest od zachowania się podmiotu. Jeśliby głosił ortodoksyjną naukę, nakaz nie obowiązuje. Lecz jeśli wypaczałby ją i choćby robił to sam apostoł Paweł lub nawet anioł z nieba (w oryginale zdanie przyzwolone ze spójnikiem καὶ ἔάν), konatywna decyzja nadawcy (a jest nim przecież tenże Apostoł) obejmuje go.

3. „Jeśli *ktos* głosiłby wam ewangelię inną, niż ta, którą przyjęliście, *niech będzie wyłączony*” (Gal 1,9) — τις ἀνάθεμα ἔστω. Warunkiem wykonania nakazu jest zachowanie się podmiotu, τις. Jeżeli zmieniałby ewangelię (w tekście greckim zdanie warunkowe ze spójnikiem εἰ), nakaz obowiązuje, jeżeli nie — nakaz nie ma zobowiązującego znaczenia.

4. „*Bądźcie, bracia*, proszę was, *tacy, jak ja*, skoro ja stałem się taki, jak wy” (Gal 4,12) — γίνεσθε ὡς ἐγώ, ἀδελφοί. Prawdopodobnie nakaz określa postawę chrześcijańską, w której, jeśli chodzi o nadawcę, wyróżnia się żarliwość w spełnianiu obowiązków apostołskich, wierność prawdzie ewangelicznej, bezinteresowność, ofiarność (zob. Gal 4,8-20).

5. „Chrystus po to nas uczynił wolnymi, byśmy trwali w wolności. *Trwajcie* więc i nie nakładajcie znowu na siebie jarzma niewoli” (Gal 5,1) — στήκετε. Z pierwszej części zdania wynika, że nakaz dotyczy trwania w wolności — ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ.

6. „Jeśli *ktos wśród was* uważa, że jest mądry w sprawach tego świata, *niech się stanie głupim*, by stać się mądrym prawdziwie” (1 Kor 3,18) — τις ἐν ὑμῖν μωρὸς γενέσθω. Spełnienie tego nakazu uzależnione jest od warunku, czy znajdzie się ktoś taki, kto by się uważał za mądrego w sprawach tego świata (w oryginale zdanie warunkowe ze spójnikiem εἰ). Paradoks polecenia opiera się na przeciwstawieniu mądrości tego świata mądrości Bożej.

7. „Proszę więc was, *bądźcie moimi naśladowcami*” (1 Kor 4,16) — μιμηταὶ μου γίνεσθε. Apostoł nie określa bliżej, w czym mają Koryntianie go naśladować. W tekście natomiast zawartym w 1 Kor 4, 1-17 mówi o sobie, że jest tylko sługą

Chrystusa i szafarzem tajemnic Bożych, a każdy szafarz powinien być wierny — πιστός; że jest ostatnim z ludzi i jakby na śmierć skazanym, widowiskiem świata, aniołów i ludzi, głupim dla Chrystusa, niemocnym; że doznaje wzgardy, głodu, pragnienia, zimna; że jest bity, skazany na tułaczkę, utrudzony pracą; że dobrem za zło odpłaca; że stał się jakby śmieciem tego świata i odrazą dla wszystkich; że wysłała do odbiorców Tymoteusza, by im przypomniał drogi jego w Chrystusie — ὁδούς μου τὰς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Z całości wynika, że prawdopodobnie św. Paweł postuluje dwie zasadnicze cechy u odbiorców: wierność nauce Chrystusa i pokorną służbę na drodze wyznaczonej przez Chrystusa.

8. „Zona niech nie odchodzi od męża, a jeśliby odeszła, *niech pozostaje w ogóle bez męża*, albo niech się z mężem pojedna” (1 Kor 7,10-11) — γυναῖ μὲνέτω ἄγαμος. Nakaz uwarunkowany jest zachowaniem się podmiotu (zdanie warunkowe z ἐάν): jeśliby żona odeszła od męża, wtedy obowiązuje ją wykonanie nakazu; jeśli jest przy mężu, polecenie jej nie dotyczy.

9. „Każdy *niech trwa w tym stanie, w jakim został powołany*” (1 Kor 7,20) — ἕκαστος ἐν τῇ κλήσει ἢ ἐκλήθει, ἐν ταύτῃ μὲνέτω. To znaczy, że nieobrzezany ma po przyjęciu nauki ewangelii nadal pozostać nieobrzezany, a obrzezany — obrzezany (zob. 1 Kor 7,18-20).

10. „Zostaliście nabyci za zapłatę chwały. *Nie bądźcie więc niewolnikami ludzi*” (1 Kor 7,23) — μὴ γίνεσθε δοῦλοι ἀνθρώπων. Niewola ma tu sens duchowy (zob. tamże 7,22).

11. „Każdy, bracia, *niech trwa przed Bogiem w tym stanie, w jakim został powołany*” (1 Kor 7,24) — ἕκαστος ἐν ᾧ ἐκλήθει, ἐν τούτῳ μὲνέτω παρὰ θεοῦ. Z kontekstu wynika konkretny sens tego nakazu: niewolnik po przyjęciu wiary chrześcijańskiej ma być nadal niewolnikiem, a wolny — wolnym. Św. Paweł głosi wolność wewnętrzną (por. wyżej zdanie 10). Nie występuje przeciwko społecznej instytucji niewolnictwa. Jednak według głoszonej przez niego nauki wszyscy ludzie, bez względu na pozycję społeczną, są sobie równi (zob. np. 1 Kor 7, 21-23).

12. „I *nie bądźcie bałwochwalcami, jak niektórzy z nich to zrobili*” (1 Kor 10,7) — μηδὲ εἰδωλολάτραι γίνεσθε, καθὼς τινες αὐτῶν. Aluzja do bałwochwalstwa Izraelitów na Półwyspie Synajskim (por. Wj 32,6).

13. „*Nie bądźcie zgorzaniem ani dla Judejczyków, ani dla Greków, ani dla zgromadzenia wybranych Boga*” (1 Kor 10,32) — ἀπρόσκοποι καὶ Ἰουδαίοις γίνεσθε καὶ Ἑλλησιν καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ.

14. „*Bądźcie moimi naśladowcami, tak jak ja jestem naśladowcą Chrystusa*” (1 Kor 11,1) — μιμηταὶ μου γίνεσθε καθὼς καὶ γὼ Χριστοῦ.

15-16. „*Bracia, nie bądźcie dziećmi w swoim myśleniu. Bądźcie owszem nimi, gdy chodzi o zło, ale w myśleniu bądźcie dojrzałi*” (1 Kor 14,20) — ἀδελφοί, μὴ παιδία γίνεσθε ταῖς φρεσίν [...], ταῖς δὲ φρεσίν τέλειοι γίνεσθε. Nakaz środkowy „Bądźcie owszem...” jest wyrażony imperatiwem νηπιάζετε. Apostoł postuluje rozumienie spraw objawionych przez Boga. Uogólnił w tym zdaniu żądanie takiego

korzystania z charyzmatu mówienia różnymi językami, by sam mówiący i jego słuchacze rozumieli sens wypowiedzianych w natchnieniu słów (por. tamże 14,2-27).

17. „O co więc chodzi, bracia? — Gdy się razem schodzicie i każdy ma czy to dar śpiewania hymnów, czy dar nauczania, czy dar objawienia, czy dar mówienia jakimś językiem, czy dar tłumaczenia — *niech wszystko służy budowaniu*” (1 Kor 14,26) — Πάντα πρὸς οἰκοδομὴν γινέσθω. Πάντα obejmuje, jak wynika z pierwszej części zdania, wszelkiego rodzaju dary duchowe chrześcijan.

18. „A zatem, moi bracia, starajcie się pozyskać dar prorokowania i nie przeszkadzajcie mówić różnymi językami, ale *wszystko niech się odbywa godnie i w laudzie*” (1 Kor 14,39-40) — Πάντα δὲ εὐσχημόνως καὶ κατὰ τάξιν γινέσθω. Przytoczony kontekst i dalszy świadczą, że chodzi tu, jak w zdaniu poprzednim (17.) o cel korzystania z otrzymanych od Boga charyzmatów.

19. „A zatem, bracia moi umiłowani, bądźcie mocni, niewzruszeni. *Wyróżniajcie się zawsze w dziele Pańskim, wiedząc, że trud wasz nie jest w Panu daremny*” (1 Kor 15,58) — ἀδελφοί μου ἀγαπητοί, ἔδραϊοι γίνεσθε ἀμετακίνητοι, περισσεύοντες ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ κυρίου πάντοτε, εἰδότες ὅτι ὁ κόπος ὑμῶν οὐκ ἔστιν κενὸς ἐν κυρίῳ. Z punktu widzenia składni przymiotniki i imiesłowy podporządkowane są imperatiwowi γίνεσθε. Wydaje się, że wszystkie stanowią treść nakazu. Ἐδραϊοὶ i ἀμετακίνητοι dotyczą prawdopodobnie wiary, a zwłaszcza tej prawdy, że chrześcijanie odnieśli w Chrystusie zwycięstwo nad grzechem i śmiercią (zob. tamże 15,54-57).

20. „*Trwajcie w wierze*” (1 Kor 16,13) — στήκετε ἐν τῇ πίστει.

21. „*Wszystkie wasze sprawy niech się dokonują w miłości*” (1 Kor 16,14) — Πάντα ὑμῶν ἐν ἀγάπῃ γινέσθω. W kontekście tego zdania nie można znaleźć żadnej konkretyzacji Πάντα. Chyba więc ono określa całość czynów, słów, myśli, zachowań, postaw odbiorcy.

22. „*Jeśli ktoś nie miłuje Pana, niech będzie wyłączony*” (1 Kor 16,22) — τις ἦτω ἀνάθεμα. Wykonanie nakazu zależy od zachowania się podmiotu (w oryginalne zdanie warunkowe z εἶ).

23. „*Nie stójcie w niezgodnej parze z niewierzącymi*” (2 Kor 6,14) — μὴ γίνεσθε ἑτεροζυγοῦντες ἀπίστοις. Przez niewierzących rozumieć tu należy ludzi czyniących nieprawość, żyjących w duchowych ciemnościach, służących różnym pogańskim bóstwom (por. tamże 6,15-16).

24. „*Zresztą, niech będzie, ja nie stałem się dla was ciężarem. Lecz pewnie, jak człowiek przewrotny, wziąłem was na podstęp?*” (2 Kor 12,16) — ἔστω jest w tym zdaniu formą nieosobową. Św. Paweł pokazuje bezinteresowność swego apostołowania wśród odbiorców listu.

25. „*Niechże Bóg będzie prawdomówny, a każdy człowiek kłamcą*” (Rz 3,4) — γινέσθω δὲ ὁ θεὸς ἀληθής, πᾶς δὲ ἄνθρωπος ψεύστης. Jest to niezbyt zrozumiała parafraza zdania z Ps 115[116],11. Św. Paweł wyjaśnia w niej, że nawet niewierność ludzi w zachowaniu przymierza z Bogiem nie może sprawić, by Bóg nie dochował danej przez siebie w tym przymierzu obietnicy i w ten sposób okazał się niejako

wiarołomny. Raz użyty *imperativus* γινέσθω pełni funkcję orzeczenia w dwu zdaniach. Zdania te mają podmioty i orzeczniki własne.

26. „*Niech się stanie ich stół sidłem dla nich i siecią, potrzaskiem i odplatą*” (Rz 11,9) — γενηθήτω ἡ τράπεζα αὐτῶν εἰς παγίδα καὶ εἰς θήραν καὶ εἰς σκάνδαλον καὶ εἰς ἀνταπόδομα αὐτοῖς. Jak zdanie poprzednie, tak i to jest przekształconym trochej cytatem z Ps 68[69],23. Zaimek αὐτῶν oznacza niewiernych Izraelitów, którzy nie dali posłuchu ewangelii Chrystusa (zob. Rz 10,14—11,10).

27. „*Nie bądźcie mądrzy we własnych oczach*” (Rz 12,16) — μὴ γίνεσθε φρόνιμοι παρ' ἑαυτοῖς. I to zdanie jest cytatem, zob. Prz 3,7 oraz Iz 5,21.

28. „*I bądźcie wdzięczni*” (Kol 3,15) — εὐχάριστοι γίνεσθε. Bóg wybrał człowieka z niewoli grzechu i zaprosił do udziału w swej chwale. Stąd w koncepcji teologicznej św. Pawła wdzięczność ma charakteryzować stosunek człowieka do Boga.

29. „*Bądźcie dla siebie dobrzy i serdeczni, przebacząc sobie wzajemnie tak, jak i Bóg przebaczył wam w Chrystusie*” (Ef 4,32) — γίνεσθε δὲ εἰς ἀλλήλους χρηστοί, εὐσπλαγχνοὶ, χαριζόμενοι ἑαυτοῖς καθὼς καὶ ὁ θεὸς ἐν Χριστῷ ἐχαρίσατο ὑμῖν.

30. „*Bądźcie więc, jako umiłowane dzieci, naśladowcami Boga*” (Ef 5,1) — γίνεσθε μιμηταὶ τοῦ θεοῦ. Prawdopodobnie to naśladowanie ma się wyrazić przede wszystkim przez przebaczenie sobie wzajemne i przez odnoszenie się do ludzi z miłością (zob. tamże 4,32—5,2).

31. „*Nie bądźcie zatem ich współnikami*” (Ef 5,7) — μὴ γίνεσθε συμμέτοχοι αὐτῶν. Zaimek αὐτῶν oznacza rozpustnych, nieczystych, zachłannych, to jest w szerokim sensie bałwochwalców, oraz buntujących się przeciwko prawu Bożemu (zob. tamże 5,5-6).

32. „*Z tego właśnie powodu nie bądźcie bezrozumni, lecz dociekajcie, co jest wolą Pana*” (Ef 5,17) — μὴ γίνεσθε ἄφρονες. Postulowanym przedmiotem zrozumienia jest „wola Pana”.

33. „*Bądźcie wspólnie, bracia, moimi naśladowcami*” (Flp 3,17) — συμμιμηταὶ μου γίνεσθε, ἀδελφοί. Cechy postawy nadawcy, godnej naśladowania, znaleźć można w Flp 3,7—16. Oto Apostoł wyrzekł się wszystkiego, co na tym świecie wydaje się zyskowne, a poszedł za wartościami wskazanymi przez Chrystusa; wszystko uznaje za śmieci, byleby tylko Chrystusa pozyskać; chce znaleźć się w Chrystusie przez oparcie się na wierzę w Niego i na prawości danej przez Boga; zapomina o tym, co za nim, a dąży po nagrodę obiecaną przez Boga.

34. „*A zatem, umiłowani i wyteśknieni bracia moi, moja radości i korono, umiłowani, trwajcie mocno w Pam!*” (Flp 4,1) — ἀδελφοί μου ἀγαπητοὶ καὶ ἐπιπόθητοι, χαρὰ καὶ στέφανός μου, οὕτως στήκετε ἐν κυρίῳ, ἀγαπητοί. Przysłówek οὕτως nie zastrępuje tu jakiegoś konkretnego wzoru, lecz prawdopodobnie oznacza stopień postulowanego w στήκετε stanu. Stąd za ekwiwalent polski uznaliśmy przysłówek „mocno”¹⁹.

¹⁹ W. Bauer. *Griechisch-deutsches Wörterbuch zu den Schriften des Neuen Testaments und der übrigen urchristlichen Literatur*. Aufl. 5. Berlin 1958 s. v. οὕτως 3.

35. „*Diakoni niech będą mężami jednej tylko żony, dobrze kierującymi swymi dziećmi i swoim domem*” (1 Tm 3,12) — διάκονοι ἔστωσαν μιᾶς γυναικὸς ἄνδρες, τέκνων καλῶς προϊστάμενοι καὶ τῶν ἰδίων οἴκων.

36. „*Dla wierzących bądź wzorem w słowie, w zachowaniu, w miłości, wierze, w świątobliwości*” (1 Tm 4,12) — τύπος γίνου τῶν πιστῶν ἐν λόγῳ, ἐν ἀναστροφῇ, ἐν ἀγάπῃ, ἐν πίστει, ἐν ἀγνεΐᾳ. Jest to nakaz dany Tymoteuszowi, biskupowi chrześcijan w Efezie.

37. „*O te sprawy się troszcz, w nich trwaj*, aby twój postępowanie było widoczne dla wszystkich” (1 Tm 4,15) — ἐν τούτοις ἴσθι. Przedmiot oznaczony zaimkiem τούτοις — to dawanie wiernym wzoru w słowie, zachowaniu, miłości, wierze, świątobliwości; zajmowanie się czytaniem, zachęcaniem, nauczaniem; niezaniechanie otrzymanego charyzmatu (zob. tamże 4,12-14).

38. „*Czuwaj nad sobą i nad nauką. Trwaj w tym*. Bo to czyniąc i siebie ocenisz, i tych, co cię słuchają” (1 Tm 4,16) — ἐπίμενε αὐτοῖς. Αὐτοῖς oznacza czuwanie nad sobą i nad nauką oraz prawdopodobnie także wszystkie te czynności, które wymienione są wyżej przy zdaniu nr 37.

39. „*Ty natomiast trwaj w tym, czegoś się nauczył i w co uwierzył*” (2 Tm 3,14) — σὺ δὲ μένε ἐν οἷς ἔμαθες καὶ ἐπιστώθης.

I. FORMA IMPERATIVÓW WYBRANYCH Z TYPU „BĄDŹCIE”

W podanym wyżej wykazie zdań konatywnych imperatiwy słowa γίνομαι pojawiają się 24 razy, z czego w formach *praesentis* — 22 razy (γίνεσθε — 17, γινέσθω — 4, γίνου — 1), w formach *aoristi* — tylko 2 razy (γενέσθω — 1, γενηθήτω — 1). Z tych dwu form *aoristi* jedna występuje w cytacie z Ps 68[69],23, a więc w pewnym sensie nie pochodzi z wyboru św. Pawła, przez drugą Apostoł nakazuje zapoczątkowanie stanu „być głupim” w sprawach tego świata (zob. 1 Kor 3, 18). Dla wszystkich form można utrzymać odpowiednie znaczenie „być”, ewentualne odstępstwa narzucone zostały przez strukturę zdania polskiego. *Imperativus aoristi* przyjął odpowiednie formy od „stać się”.

Εἶμι występuje w trybie rozkazującym 6 razy (ἔστω — 3, ἔστωσαν — 1, ἴσθι — 1, ἦτω — 1). Zawsze ma znaczenie „być”, choć, jak dla γίνομαι, nie w każdym polskim zdaniu można je zachować.

Imperativus od μένω i ἐπιμένω, „trwać”, spotkamy w *Corpus Paulinum* 5 razy, wyłącznie w *praesens* (μενέτω — 3, μένε — 1, ἐπίμενε — 1).

Στήκω, „trwać” — jest to neologizm pojawiający się po raz pierwszy w Nowym Testamencie (por. *perfectum* od ἵστημι: ἕστηκα) — u św. Pawła użyty jest jako *imperativus* 4 razy, zawsze w *praesens* i tylko w liczbie mnogiej; στήκετε.

A zatem autor użył z grupy obranych tu słów tylko 2 razy formę *imperativus aoristi* (1 Kor 3,18 — γενέσθω, Rz 11,9 — γενηθήτω). Nakazał nimi podmiotowi wejście w stan posiadania pewnej cechy. Wszystkie inne formy posłużyły mu do

przekazania nakazu ciągłego trwania w jakichś stanach, ciągle być jakimś, kimś, czymś lub w czymś.

Dwadzieścia pięć razy imperatiwy mają formę drugiej osoby, a 14 — trzeciej. Druga osoba oznacza postulowane cechy odbiorcy *Listów*, trzecia natomiast wyraża żądania pewnych przymiotów i stanów bądź to u niektórych ludzi spośród odbiorców, bądź też u osób, a nawet rzeczy, spoza kręgu adresatów.

Autor *Listów* częściej nakazuje niż zakazuje. Nakazu używa 32 razy, zakazu z μή (μηδέ) — tylko 7 razy, i to wyłącznie przy imperatiwie γίνεσθε. Zakazowi towarzyszy czasem w strukturze antytezy pozytywny nakaz.

II. KONATYWNE GRUPY SYNTAKTYCZNE

Sam *imperativus* „bądźcie”, „trwajcie” (i pozostałe ich formy) jest semantycznie niedookreślony. Uzupełniają go więc orzeczniki, okoliczniki lub dopełnienia tworzące z nim konatywną grupę syntaktyczną. Są to niekiedy grupy proste, dwuwyrzowe, częściej jednak składają się z wielu elementów. Można w nich odróżnić pewne jako podstawowe, a inne jako dookreślające. W podanym wyżej wykazie zdań, posiadających w centrum składniowym któryś z obranych do niniejszych rozważań imperatiwów, znajdują się następujące podstawowe typy konatywnych grup syntaktycznych:

1. Typ „bądźcie” („bądź” itd.) kimś, czymś lub jakimś, tzn. układ „bądźcie” + orzecznik.

a) Rzeczownik (z ewentualną przydawką) w funkcji orzecznika.

— γίνου τύπος τῶν πιστῶν, „bądź wzorem dla wierzących” (dosłownie *gen.* „wierzących” — 1 Tm 4,12).

— γίνεσθε μιμηταὶ τοῦ θεοῦ, „bądźcie naśladowcami Boga” (Ef 5,1).

— γίνεσθε μιμηταὶ μου, „bądźcie moimi naśladowcami” (1 Kor 4,16; 11,1; Flp 3,17).

— μή γίνεσθε δοῦλοι ἀνθρώπων, „nie bądźcie niewolnikami ludzi” (1 Kor 7,23).

— μηδὲ γίνεσθε εἰδωλολάτραι, „nie bądźcie bałwochwalcami” (1 Kor 10,7).

— μή γίνεσθε παιδία, „nie bądźcie dziećmi” (1 Kor 14,20 a).

— ἔστω ἀνάθεμα, „niech będzie wyłączony” (Gal 1,8; 1,9). W tekście greckim ἀνάθεμα jest rzeczownikiem. Formalnie pochodzi on od czasownika ἀνατίθημι, w rzeczywistości jednak jest to kalka wyrazu hebrajskiego, mającego podstawowe znaczenie „oddany bóstwu”, z którego rozwinęły się przeciwstawne znaczenia pochodne: „poświęcony” albo „wyklęty”²⁰. Ze względów stylistycznych za-

²⁰ Tamże s. v. ἀνάθεμα 2. Uwaga, nie mylić z ἀνάθημα. Pierwsze ma znaczenie takie jak participium perfecti passivi ἀνατεθειμένον, drugie oznacza nazwę wytworu z sufiksem — μα.

mieniliśmy w przekładzie polskim rzeczownik na przymiotnik (zaimek) i nadaliśmy mu znaczenie „wyłączony” w przekonaniu, że ono bliższe jest kalce greckiej, niż znaczenie „wyklęty”, które w dodatku obciążone zostało w historii chrześcijaństwa niebiblijnymi konotacjami.

— ἦτω ἀνάθεμα, „niech będzie wyłączony” (1 Kor 16,22). Zob. uwagi jw.

— γινέσθω ψεύστης, „niech będzie kłamcą” (Rz 3,4).

— γενηθήτω (a) εἰς παγίδα, (b) εἰς θήραν, (c) εἰς σκάνδαλον, (d) εἰς ἀνταπόδομα, „niech się stanie (a) sidłem, (b) siecią, (c) potrzaskiem, (d) odpłatą” (Rz 11,9). Εἰς z akkusatiwem jest tu semityzmem²¹. *Accusativus* ten pełni funkcję predykatywnego nominatiwu, czyli po prostu orzecznika rzeczownikowego.

— ἕστωσαν μὲν γυναικὸς ἄνδρες, „niech będą mężami jednej tylko żony” (1 Tm 3,12).

b) Przymiotnik w funkcji orzecznika.

— γίνεσθε τέλειοι, „bądźcie dojrzałi” (1 Kor 14,20 b).

— γίνεσθε (a) ἔδρατοι, (b) ἀμετακίνητοι, „bądźcie (a) mocni, (b) niewzruszeni” (1 Kor 15,58).

— γίνεσθε εὐχάριστοι, „bądźcie wdzięczni” (Kol 3,15).

— γίνεσθε (a) χρηστοί, (b) εὐσπλαγχοι, „bądźcie (a) dobrzy, (b) serdeczni” (Ef 4,32).

— γίνεσθε ἀπρόσκοποι, „nie bądźcie zgorszeniem” (1 Kor 10,32). Ἀπρόσκοποι jest przymiotnikiem. Jego komponentu ἀ- *privativum* użyliśmy w przekładzie do zaprzeczenia imperatiwu.

— μὴ γίνεσθε φρόνιμοι, „nie bądźcie mądrzy” (Rz 12,16).

— μὴ γίνεσθε ἄφρονες, „nie bądźcie bezrozumni” (Ef 5,17).

— μὴ γίνεσθε συμμετοχοι, „nie bądźcie współnikami” (Ef 5,7).

— γινέσθω ἀληθής, „niech będzie prawdomówny” (Rz 3,4).

— γενέσθω μωρός, „niech się stanie głupi” (1 Kor 3,18).

— μενέτω ἄγαμος, „niech pozostaje bez męża” (lub „niezamężna” — 1 Kor 7,10-11).

c) *Participium* w funkcji orzecznika.

— γίνεσθε (a) περισσεύοντες, (b) εἰδότες, dosł. „bądźcie (a) obfitującymi, (b) wiedzącymi” (1 Kor 15,58).

— γίνεσθε χαριζόμενοι, dosł. „bądźcie przebaczącymi” (Ef 4,32).

— μὴ γίνεσθε ἑτεροζυγοῦντες, dosł. „nie bądźcie noszącymi obce jarzmo” (2 Kor 6,14).

— ἕστωσαν προϊστάμενοι, dosł. „niech będą stojącymi na czele”, stąd „kierującymi” (1 Tm 3,12).

²¹ Tamże s. v. εἰς 8 a.

2. Typ „bądźcie” („bądź” itd.) w kimś, w czymś, jakoś, po coś, to znaczy układ „bądźcie” + okolicznik.

a) Okolicznik miejsca.

— Ἴσθι ἐν τούτοις, „trwaj w nich” (1 Tm 4,15).

— μένε ἐν οἷς ἔμαθες καὶ ἐπιστώθης, „trwaj w tym, czegoś się nauczył i w co uwierzyłeś” (2 Tm 3,14).

— ἐπίμενε αὐτοῖς, „trwaj w tym” lub „nad tym” (1 Tm 4,16).

— στήκετε ἐν κυρίῳ, „trwajcie w Panu” (Flp 4,1).

— στήκετε ἐν τῇ πίστει, „trwajcie w wierze” (1 Kor 16,13 oraz z domyślnym „w wierze” 2 Tes 2,15).

— στήκετε z domyślnym ἐν τῇ ἐλευθερίῳ, „trwajcie w wolności” (Gal 5,1).

— γινέσθω ἐν ἀγάπῃ, dosł. „niech będzie w miłości” (1 Kor 16,14).

— μενέτω ἐν τῇ κλήσει ἢ ἐκλήθῃ, ἐν ταύτῃ [...], „niech trwa w tym stanie, w jakim został powołany” (1 Kor 7,20).

— μενέτω (a) ἐν ᾧ ἐκλήθῃ, ἐν τούτῳ [...] (b) παρὰ θεῶ, „niech trwa (a) w tym stanie, w jakim został powołany (b) przed Bogiem” (1 Kor 7,24).

b) Okolicznik sposobu.

— γίνεσθε ὡς ἐγώ, dosł. „bądźcie jak ja” (Gal 4,12).

— γινέσθω (a) εὐσχημόνως, (b) κατὰ τάξιν, dosł. „niech będzie (a) godnie, (b) w ładzie” (1 Kor 14,40).

c) Okolicznik celu.

— γινέσθω πρὸς οἰκοδομήν, dosł. „niech będzie ku budowaniu” (1 Kor 14,26).

Podane wyżej podstawowe grupy syntaktyczne składają się z imperatiwu i elementu go określającego. Łączy je bezpośredni stopień zależności. Już wcześniej spotkaliśmy jeden raz samo ἔστω bez dopełnień. Okazało się ono bezosobową formą wyrażenia zgody (2 Kor 12,16). Z powyższych dwuczłonowych struktur niektóre stanowią także zamkniętą już grupę konatywną. W wielu jednak nakaz jest nadal jeszcze niepełny, niejasny lub wręcz nielogiczny, jak na przykład w nakazach „nie bądźcie mądrzy” (Rz 12,16), a gdzie indziej „nie bądźcie bezrozumni” (Ef 5,17). Jasność i logiczność uzyskują te grupy dopiero po uznaniu za ich integralne części jeszcze innych określeń, a także podmiotu. Dopiero cała taka struktura złożona wyraża pełną treść nakazu, sygnalizowanego przez centralny składniowo *imperativus*.

Oto te pozostałe elementy konatywnych grup syntaktycznych, dookreślających nakaz związany z formą trybu rozkazującego wybranych słów:

1. Podmiot

Podmiot wyznacza, jeśli chodzi o drugą osobę, zakończenie imperatiwu. Ta druga osoba w omawianych zdaniach to zawsze odbiorca danego listu, czyli chrześcijanie w Koryncie (10 razy), w Efezie (4 razy), w Galacji (2 razy), w Filipkach (2 razy), w Tesalonikach (1 raz), w Rzymie (1 raz), w Kolosach (1 raz) oraz Tymo-

teusz, biskup w Efezie (4 razy). Dodatkowo w niektórych miejscach autor *Listów* oznaczył wykonawcę wokatiwem ἀδελφοί, „bracia” (zob. 2 Tes 2,15; Gal 4,12; 1 Kor 7,24; 14,20; Flp 3,17). Wołacz jest także poszerzany przez przydawki: ἀδελφοί μου ἀγαπητοί, „bracia moi umiłowani” (1 Kor 15,58), ἀδελφοί μου ἀγαπητοί καὶ ἐπιδόθητοι, χαρὰ καὶ στέφανός μου [...] ἀγαπητοί, „umiłowani i wyteśczeni bracia moi, moja radości i korono, umiłowani” (Flp 4,1). Tak serdecznymi wyrazami św. Paweł łagodzi swoje nakazy. Przez to mają one charakter nie autorytatywnych poleceń, lecz braterskich zachęt, nasyconych miłością do odbiorców i troską o ich dobro. Jeden raz zamiast wokatiwu występuje zaimek osobowy σύ „ty” (2 Tm 3,14).

Podmiot imperatiwów w trzeciej osobie wyznaczony jest przez *nominativus* imion διάκονοι, „diakoni” (1 Tm 3,12), ὁ θεός, „Bóg” (Rz 3,4), πᾶς ἄνθρωπος, „każdy człowiek” (Rz 3,4), γυνή, „żona” (1 Kor 7,10-11), ἡ τράπεζα, „stół” (Rz 11,9), ἕκαστος, „każdy” (1 Kor 7,20; 7,24), τις (ἐν ὑμῖν), „ktoś (wśród was)” (Gal 1,9; 1 Kor 3,18; 16,22), ἡμεῖς ἢ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ, „my albo anioł z nieba” (Gal 1,9), πάντα (ὑμῶν), „wszystko, wszystkie sprawy (wasze)” (1 Kor 14,26; 14,40; 16,14).

2. Dookreślenia

a) Określenie sposobu. — „Bądźcie moimi naśladowcami tak, jak ja jestem naśladowcą Chrystusa” — καθὼς κἀγὼ Χριστοῦ (1 Kor 11,1). — „Bądźcie przebaczącymi [...] tak, jak i Bóg przebaczył wam w Chrystusie” — καθὼς καὶ ὁ θεὸς ἐν Χριστῷ ἐχαρίσατο ὑμῖν (Ef 4,32). — „Bądźcie naśladowcami moimi wspólnie” — komponent συμ — w rzeczowniku συμμιμηταί (Flp 3,17). — „Nie bądźcie bałwochwalcami, jak niektórzy z nich to zrobili” — καθὼς τινες αὐτῶν (1 Kor 10,7). — „Trwajcie w Panu mocno” — οὕτως (Flp 4,1). — „Diakoni niech będą [...] dobrze — καλῶς — kierującymi swymi dziećmi i swoim domem” (1 Tm 3,12). W tym ostatnim zdaniu należy położyć akcent logiczny właśnie na przysłówku καλῶς.

b) Określenie osób, dla których korzyści lub szkody podmiot ma posiadać daną cechę. — „Bądźcie dla siebie — εἰς ἀλλήλους — dobrzy i serdeczni, przebacząc sobie wzajemnie” — ἑαυτοῖς (Ef 4,32). — „Nie bądźcie zgorszeniem ani dla Judejczyków, ani dla Greków, ani dla zgromadzenia wybranych Boga” — καὶ Ἰουδαίους καὶ Ἑλλησιν καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ (1 Kor 10,32). — „Nie stójcie w niezgodnej parze z niewierzącymi” — ἀπίστοις (2 Kor 6,14). Miejsce to jest trudne do dosłownego przekładu, stąd odstępstwo w wersji ἀπίστοις. — „Nie bądźcie mądrzy we własnych oczach” — παρ' ἑαυτοῖς (Rz 12,16). — „Niech się stanie ich stół sidłem dla nich” — αὐτοῖς (Rz 11,9).

c) Określenie miejsca, w którym ma się przejawiać dana cecha podmiotu. „Bądź wzorem [...] w słowie, w zachowaniu, w miłości, wierze, w świątobliwości” — ἐν λόγῳ, ἐν ἀναστροφῇ, ἐν ἀγάπῃ, ἐν πίστει, ἐν ἀγνεῖα (1 Tm 4,12). „[...] wyróżniajcie się [...] w dziele Pańskim” — ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ κυρίου (1 Kor 15,58). „Bądźcie dojrzały w myśleniu” — ταῖς φρεσίν (1 Kor 14,20 b). „Nie bądźcie dziećmi w myśleniu” — ταῖς φρεσίν (1 Kor 14,20 a).

d) Określenie czasu okazywania cechy podmiotu. — „[...] wyróżniajcie się zawsze — πάντοτε — w dziele Pańskim” (1 Kor 15,58).

e) Określenie zakresu cechy. „[...] wiedząc, że trud wasz nie jest w Panu daremny” — ὅτι ὁ κόπος ὑμῶν οὐκ ἔστιν κενὸς ἐν κυρίῳ (1 Kor 15,58). „Diakoni niech będą dobrze kierującymi swymi dziećmi i swoim domem” — τέκνων [...] καὶ τῶν ἰδίων οἴκων (1 Tm 3,12).

III. ELEMENTY ZDAŃ Z IMPERATIWAMI NIE NALEŻĄCE DO KONATYWNYCH GRUP SYNTAKTYCZNYCH

Poza konatywnymi grupami syntaktycznymi, określającymi treści podlegające realizacji przez podmiot imperatiwu, znajdują się podrzędne zdania warunkowe oznaczające takie zachowanie się podmiotu z powodu którego musi on poddać się nakazowi (zob. Gal 1,8; 1,9; 1 Kor 3,18; 7,10-11; 16,22), oraz zdania lub wyrażenia podające powód konieczności wykonania polecenia. Powód ten wynika bądź to z faktu już zaistniałego (zob. Gal 4,12; 1 Kor 7,23), bądź też z mającego się zrealizować (zob. 1 Tm 4,15). Nie należą ponadto do struktur określających treść nakazu pewne wyrażenia poprzedzające *imperativus*, a mianowicie παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς, „proszę więc was” (1 Kor 4,16) i δεομαι ὑμῶν, „proszę was” (Gal 4,12). Jak przez *vocativus* ἀδελφοί, tak przez takie właśnie słowa nadawca *Listów* łągodzi swe polecenia.

B. ZDANIA Z WYBRANYMI IMPERATIWAMI TYPU „CZYŃCIE”

1. „A jeśli *ktos* uważa, że postąpiłby niewłaściwie względem swojej dziewczyny, jako że jest ponad miarę rozwinięty, i że tak stać by się musiało²², *niech czyni to, czego pragnie*, nie grzeszy: niech mianowicie zawierają związek małżeński” (1 Kor 7,36) — τις [...] ὁ θέλει ποιεῖτω. Przedmiotem tego pragnienia jest poślubienie dziewczyny związanej ślubem dziewictwa.

2. „A więc czy jecie, czy też pijecie, czy cokolwiek innego czynicie, *wszystko czyńcie na chwałę Boga*” (1 Kor 10,31) — πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖτε. Nakaz ten jest uogólnioną konkluzją wywodów św. Pawła na temat godziwości spożywania pokarmów złożonych w ofierze bóstwom pogańskim. Πάντα obejmuje jedzenie, picie i wszelkie inne czynności odbiorców.

3. „*Czyńcie to dla przypomnienia sobie o mnie*” (1 Kor 11,24) — τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἔμνην ἀνάμνησιν. Jest to przytoczenie słów Jezusa Chrystusa. Τοῦτο oznacza wszystkie czynności i słowa Chrystusa przy przeistaczaniu chleba w ciało.

²² W przekładzie tego miejsca uwzględniono interpretację podaną po raz pierwszy przez E. Grafego, a potem podtrzymywaną przez wielu innych. Zob. E. Grafe: *Geistliche Verlöbnisse bei Paulus*. „Theologische Arbeiten des Rheinischen Wissenschaftlichen Prediger-Vereins”. (Neue Folge) 3:1899 s. 53-69; E. Dąbrowski. *Listy do Koryntian. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz*. Poznań 1965 s. 205. *Biblia tysiąclecia* podaje następującą wersję tego miejsca z 1 Kor: „Jeżeli ktoś jednak uważa, że nieuczciwość popelnia wobec swej dziewicy, jako że przeszły już jej lata, i jest przekonany, że tak powinien postąpić, niech czyni, co chce: nie zgrzeszy; niech się pobiorą”.

4. „*Czyńcie to, ile razy pijecie, dla przypomnienia sobie o mnie*” (1 Kor 11,25) — τοῦτο ποιεῖτε, ὡσάκις ἔαν πίνητε, εἰς τὴν ἑμὴν ἀνάμνησιν. Jak w zdaniu poprzednim, apostoł Paweł przytacza słowa Chrystusa. Τοῦτο obejmuje wszystkie gesty i słowa Chrystusa przy przemienianiu wina w krew.

5. „*Jeśli chodzi o zbiorckę na rzecz świętych, to uczyńcie i wy tak, jak nakazałem zgromadzeniom wybranych w Galacji*” (1 Kor 16,1) — περὶ δὲ τῆς λογεῖας τῆς εἰς τοὺς ἁγίους, ὡσπερ διέταξα ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Γαλατίας οὕτως καὶ ὑμεῖς ποιήσατε. Rzecz dotyczy kolekty na ubogich chrześcijan.

6. „*Nie chcesz lękać się władzy? — Czyń dobro, a pochwałę od niej uzyskasz*” (Rz 13,3) — τὸ ἀγαθὸν ποιεῖ. Przez dobro należy tu rozumieć wartości uznane w nauce Chrystusa.

7. „*Wdziecicie na siebie Pana, Jezusa Chrystusa, i nie troszczcie się o ciało w takim stopniu, by podsycać požądania*” (Rz 13,14) — καὶ τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ ποιεῖσθε εἰς ἐπιθυμίας.

8. „*A gdy ten list zostanie u was przeczytany, zadbajcie o to, aby przeczytano go także w zgromadzeniu wybranych Laodycei, a wy abyście przeczytali list z Laodycei*” (Kol 4,16) — καὶ ὅταν ἀναγνώσθῃ παρ' ὑμῖν ἡ ἐπιστολή, ποιήσατε ἵνα καὶ ἐν τῇ Λαοδικέων ἐκκλησίᾳ ἀναγνώσθῃ, καὶ τὴν ἐκ Λαοδικείας ἵνα καὶ ὑμεῖς ἀναγνῶτε.

9. „*I wy, panowie, czyńcie wobec nich to samo*” (Ef 6,9) — οἱ κύριοι, τὰ αὐτὰ ποιεῖτε πρὸς αὐτούς. Nakaz dotyczy stosunku panów do niewolników. Τὰ αὐτὰ oznacza czynienie dobra, ἀγαθόν; αὐτούς określa niewolników. Czynienie sobie wzajemne dobra jest obowiązkiem obu tych grup społecznych (zob. tamże 6,8).

10. „*A zatem, umiłowani moi, jak zawsze byliście posłuszni, i to nie tylko wtedy, gdy byłem przy was, lecz jeszcze bardziej teraz, gdy jestem daleko, tak z bojaźnią i drżeniem spełniajcie do końca wasze zbawienie*” (Flp 2,12) — ἀγαπητοὶ μου, καθὼς πάντοτε ὑπηκούσατε, μὴ ὡς ἐν τῇ παρουσίᾳ μου μόνον ἀλλὰ νῦν πολλῷ μᾶλλον ἐν τῇ ἀπουσίᾳ μου, μετὰ φόβου καὶ τρόμου τὴν ἐναντῶν σωτηρίαν κατεργάζεσθε.

11. „*Czyńcie wszystko bez narzekań i bez wyrachowania, aby się stać ludźmi bez zarzutu i bez skazy, niezmazanymi dziećmi Boga, żyjącymi pośród plemienia nieprawych i przewrotnych*” (Flp 2,14-15) — Πάντα ποιεῖτε χωρὶς γογγυσμῶν καὶ διαλογισμῶν.

12. „*Czyńcie to, coście ode mnie przyjęli i nauczyli się, coście usłyszeli i zobaczyli we mnie, a Bóg pokoju będzie z wami*” (Flp 4,9) — ἃ καὶ ἐμάθετε καὶ παρελάβετε καὶ ἠκούσατε καὶ εἶδετε ἐν ἐμοί, ταῦτα πράσσετε.

13. „*Wykonaj dzieło głosiciela ewangelii*” (2 Tm 4,5) — ἔργον ποιήσον εὐαγγελιστοῦ.

I. FORMA IMPERATIVÓW WYBRANYCH Z TYPU „CZYŃCIE”

Z czasowników zaliczonych do typu „czyńcie” ποιέω wystąpiło w *Listach* św. Pawła jako *imperativus* 11 razy, πράσσω natomiast i κατεργάζομαι po 1 razie.

Razem 13 razy. Z tego w *praesens* ποιείτε — 5 razy, ποίει — 1, ποιείτω — 1 (jest to jedyna forma w trzeciej osobie), ποιείσθε — 1, πράσσετε — 1, κατεργάζεσθε — 1; w *aoristus* ποιήσατε — 2 i ποιήσον — 1.

We wszystkich miejscach, z wyjątkiem Rz 13,14, *imperativus* służy do wyrażenia nakazu.

II. KONATYWNE GRUPY SYNTAKTYCZNE

Jak przy typie „bądźcie” wyodrębnić można w powyższych zdaniach typu „czyńcie”, w ich części wchodzącej w zakres treści nakazu, elementy podstawowe i elementy dookreślające.

1. Elementy podstawowe

— ποίει τὸ ἀγαθόν, „czyń dobro” (Rz 13,3).

— ποιείτε πάντα, „czyńcie wszystko” (1 Kor 10,31 i Flp 2,14-15).

— ποιείτε τοῦτο, „czyńcie to” (1 Kor 11,24 i 11,25).

— ποιείτε τὰ αὐτά, „czyńcie to samo” (Ef 6,9).

— πράσσετε ταῦτα, ἃ καὶ ἐμάθετε καὶ παρελάβετε καὶ ἤκούσατε καὶ εἶδετε ἐν ἐμοί, „czyńcie to, coście ode mnie przyjęli i nauczyli się, coście usłyszeli i zobaczyli we mnie” (Flp 4,9).

— ποιείτω ὁ θεός, „niech czyni to, czego pragnie” (1 Kor 7,36).

— μὴ ποιείσθε τῆς σαρκὸς πρόνοιαν, dosł. „nie czyńcie opieki nad ciałem” (Rz 13,14).

— κατεργάζεσθε τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν, „spełniajcie wasze zbawienie” (Flp 2,12).

— ποιήσον ἔργον εὐαγγελιστοῦ, „wykonaj dzieło głosiciela ewangelii” (2 Tm 4,5).

— ποιήσατε, ἵνα καὶ ἐν τῇ Λαοδικέων ἐκκλησίᾳ ἀναγνωσθῆ, καὶ τὴν ἐκ Λαοδικείας ἵνα καὶ ὑμεῖς ἀναγνῶτε, dosł. „uczynicie, aby przeczytano go (tzn. list) także w zgromadzeniu wybranych Laodycei, a wy abyście przeczytali list z Laodycei” (Kol 4,16).

— ποιήσατε οὕτως, ὥσπερ διέταξα ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Γαλατίας, „uczynicie tak, jak nakazałem zgromadzeniom wybranych w Galacji” (1 Kor 16,1).

Jak widzimy, podstawowa struktura konatywnych grup syntaktycznych z imperatiwem „czyń”, „czyńcie” itd. składa się normalnie z tegoż imperatiwu i z dopełnienia w akkuzatiwie jakiegoś imienia lub w zdaniu dopełnionym. Tylko w jednym wypadku w układzie takim znalazł się obok imperatiwu okolicznik (1 Kor 16,1).

2. Elementy dookreślające

a) Określenie celu. „Wszystko czyńcie na chwałę Boga” — εἰς δόξαν θεοῦ (1 Kor 10,31). „Czyńcie to dla przypomnienia sobie o mnie” — εἰς τὴν ἐμὴν ἀνά-

μνησιν (1 Kor 11,24 i 11,25). „Nie troszczcie się o ciało w takim stopniu, by podsycać pożądanía” — εἰς ἐπιθυμίας (Rz 13,14). Wydaje się, że we wszystkich tych zdaniach akcent logiczny nakazu spoczywa właśnie na okolicznikach.

b) Określenie sposobu. „Czyńcie wszystko (1) bez narzekań i (2) bez wyrachowania” (1) χωρίς γογγυσμῶν καὶ (2) διαλογισμῶν (Flp 2,14-15). „(1) [...] jak zawsze byliście posłuszni, i to nie tylko wtedy, gdy byłem przy was, lecz jeszcze bardziej teraz, gdy jestem daleko, tak (2) z bojaźnią i (3) z drżeniem spełniajcie (4) do końca wasze zbawienie” — (1) καθὼς πάντοτε ὑπηκούσατε, μὴ ὡς ἐν τῇ παρουσίᾳ μου μόνον ἀλλὰ νῦν πολλῶ μόλλων ἐν τῇ ἀπουσίᾳ μου, (2) μετὰ φόβου (3) καὶ τρόμου, (4) komponent κατα — w imperatiwie κατ-εργάζεσθε (Flp 2,12). I w tych zdaniach akcent logiczny spoczywa na okolicznikach.

c) Określenie czasu. „A więc (1) czy jecie, (2) czy też pijecie, (3) czy cokolwiek innego czynicie, wszystko czyńcie na chwałę Boga” — (1) εἴτε ἐσθίετε (2) εἴτε πίνετε (3) εἴτε τι ποιεῖτε (1 Kor 10,31). „Czyńcie to, ile razy pijecie [...]” — ὅσάκις ἐὰν πίνητε (1 Kor 11,25). „A gdy ten list zostanie u was przeczytany, zadbajcie o to [...]” — ὅταν ἀναγνωσθῆ παρ' ὑμῶν ἡ ἐπιστολή (Kol 4,16). Okoliczniki czasu nie przejęły na siebie akcentu logicznego.

d) Określenie zakresu czynności. „Czyńcie to samo wobec nich” — πρὸς αὐτοὺς (Ef 6,9). „Jeśli chodzi o zbiórkę na rzecz świętych, to uczynicie i wy tak [...]” — περὶ δὲ τῆς λογείας τῆς εἰς τοὺς ἁγίους (1 Kor 16,1).

3. Podmiot

Tylko jeden raz pojawił się *imperativus* typu „czyńcie” w trzeciej osobie: ποιείτω. Jego podmiotem jest τις, bliżej określone w zdaniu podrzędnym (1 Kor 7,36). Wszystkie inne imperatiwy mają formę drugiej osoby. Ich podmiotem zatem jest odbiorca listu, czyli konkretnie chrześcijanie w Koryncie (4 razy), w Filippach (3), w Rzymie (2), w Kolosach (1), w Efezie (1) i Tymoteusz, biskup w Efezie (1). Ponadto nadawca oznaczył jeszcze wykonawcę nakazu przez *vocativus* ἀγαπητοί μου, „umiłowani moi” (Flp 2,12), przez zaimek ὑμεῖς, „wy” (1 Kor 16,1) oraz przez *nominitivus* w funkcji wokatiwu οἱ κύριοι, „panowie” (Ef 6,9).

III. ELEMENTY NIE NALEŻĄCE DO KONATYWNYCH GRUP SYNTAKTYCZNYCH

Także w zdaniach z imperatiwami typu „bądźcie” znalazły się pewne elementy nie oznaczające treści nakazu. Do nich należy jedno zdanie warunkowe wraz z jego określeniami (zob. 1 Kor 7,36) oraz zdania służące argumentacji. Za te drugie uznaliśmy: 1. zdanie pytajne „Nie chcesz lękać się władzy?”, które ma sens przyczynowy: „Ponieważ nie chcesz [...]”; 2. zdanie o treści skutkowej: „a pochwałę od niej (tzn. od władzy) uzyskasz”, to znaczy gdy spełnisz nakaz „czyń dobro” (Rz 13,3); 3. zdanie celowe właściwe: „aby się stać ludźmi bez zarzutu i bez skazy, niezmazanymi dziećmi Boga, żyjącymi pośród plemienia nieprawych i przewrotnych” (Flp 2,14-15).

Przegląd obu wybranych typów imperatiwów poświadcza uczynione wyżej założenie, że trzeba je badać w grupach syntaktycznych. Sam *imperativus* bowiem nawet z najbliższej go określającym wyrazem jest na ogół z semantycznego punktu widzenia niepełny. Zespół wszystkich wyrazów, wyznaczający w zdaniu pełny zakres treści nakazu, nazwaliśmy konatywną grupą syntaktyczną. *Imperativus* stanowi składniowe centrum takiej grupy. Istotny jednak element nakazu kryć się może, jak zobaczyliśmy to na konkretnych przykładach, w wyrazach podporządkowanych imperatiwowi.

Jeśli wolno nam na podstawie powyższych kilkudziesięciu przykładów formułować jakieś ogólniejsze stwierdzenia, to powiemy, że konatywna grupa syntaktyczna mieści się w granicach jednego zdania prostego lub złożonego. Czasem nawet niektóre części zdania nie należą do niej. Są to zazwyczaj poprzedniki zdań warunkowych, okoliczniki przyczyny (w tym też zdania okolicznikowe przyczyny), zdania celowe właściwie i przypuszczalnie skutkowe, choć dla tych ostatnich brakowało ewidentnych przykładów. Wychodzić trzeba koniecznie poza dane zdanie z grupą konatywną w nim zawartą, by wyjaśnić znaczenie poszczególnych wyrazów, a zwłaszcza dla napełnienia konkretną treścią użytych w grupie zaimków, przysłówków zaimkowych i innych tego typu wyrazów zastępczych.

Konatywną grupę syntaktyczną w ścisłym znaczeniu tworzy *imperativus* i określające go dopełnienia, okoliczniki itd., czyli wszystkie wyrazy oznaczające treść nakazu, przeznaczoną do wykonania. W szerszym natomiast zakresie należy do niej także podmiot imperatiwu. On przecież z woli autora nakazu ma być wykonawcą. Nie można go ponadto wyłączyć z grupy konatywnej ze względów nawet czysto formalnych. Wprowadza go przecież do niej sufiks fleksyjny imperatiwu. Podmiot związany więc jest nierozdzielnie z samym centrum syntaktycznym grupy.

Formalny aspekt przeglądu imperatiwów opozycji „bądźcie” — „czyńcie” nasuwa spostrzeżenie — oczywiście w granicach dopuszczalnych dla tych kilkudziesięciu miejsc — że autor *Listów* preferuje *imperativus* typu „bądźcie”. Pojawia się on w 39 miejscach, typ „czyńcie” natomiast — tylko w 13. W obu typach przeważa zdecydowanie *imperativus praesentis* (47 miejsc) nad imperatiwem aoristu (5 miejsc). Wynika z tego, że św. Paweł częściej żąda od odbiorców swych *Listów* różnych przymiotów podmiotowych, a rzadziej czynności. Z zastosowania natomiast imperatiwów czasu teraźniejszego można wnioskować, że Apostoł niejako zakłada już istnienie danych cech w odbiorcy i że istota nakazu dotyczy ich trwania. A ponieważ *praesens* oznacza czynność lub stan nie ograniczony w czasie, a więc dane cechy mają trwać zawsze.

W obu opozycyjnych grupach przeważają formy drugiej osoby nad formami osoby trzeciej: dla „bądźcie” 25:14, dla „czyńcie” 12:1. To znaczy, że autor zwraca nakazy zazwyczaj do wszystkich odbiorców listu. Tymi odbiorcami omawianych nakazów są chrześcijanie w Koryncie — 14 razy, w Filipkach — 5, w Efezie — 5, Tymoteusz, biskup Efezu — 5, chrześcijanie w Rzymie — 3, w Galacji — 2, w Koloosach — 2 i w Tesalonikach — 1. *Imperativus* trzeciej osoby służy do wydawania

poleceń pojedynczym osobom lub grupom osób, a nawet rzeczy. Zdarza się jednak, że podmiotem imperatiwu w trzeciej osobie jest jakieś imię oznaczające całość, np. πάντα, ἕκαστος itp.

W nakazach obu typów najczęściej powtarza się zagadnienie naśladowania dobrych wzorów i równocześnie dawania dobrego przykładu. I tak podmiot ma być naśladowcą Boga i św. Pawła, ma być wzorem, a nie być zgorszeniem, ma czynić to, co widział w postępowaniu Apostoła.

Na drugim miejscu pod względem częstotliwości pojawiania się występuje żądanie umysłowej dojrzałości i trwałości w zakresie wiary, a równocześnie braku rozumienia spraw zła. Podmiot ma nie być dzieckiem w myśleniu, a być mocnym, niewzruszonym, dojrzałym; nie być bałwochwalcą, być głupim w sprawach tego świata, trwać w wierze, w nauce Ewangelii.

W stosunku do Boga podmiot ma być wdzięczny, ma trwać w Panu i w Jego dziele, ma spełniać wszystko na chwałę Boga dla przypomnienia sobie o Chrystusie.

Względem ludzi podmiot ma być dobry, serdeczny, przebaczący, nie być ich niewolnikiem, ma trwać w miłości i wolności, jego postępowanie ma służyć budowaniu innych, ma czynić dobro, ma współdziałać w dobru, nie być współnikiem złych ludzi; błędnie nauczający o Chrystusie ma być wyłączony spośród chrześcijan.

Doniosłą funkcję w omawianych grupach spełniają okoliczniki. One często oznaczają istotę nakazu. Niektóre zdania z okolicznikami mają charakter generalnych norm postępowania, co wynika także z tego, że okoliczniki te towarzyszą często zaimkowi πάντα. Św. Paweł żąda, by podmiot trwał w Panu, w wierze, w wolności, w miłości, w nauce Ewangelii. Wszystko w zachowaniu odbiorców ma się dokonywać godnie, w ładzie, w miłości, ku budowaniu innych. Podmiot ma czynić wszystko ku chwale Boga, bez narzekania, bez wyrachowania. Ma spełniać swoje zbawienie z bojaźnią i drżeniem, do końca. Przez okolicznik czasu domaga się autor trwałego lub wielokrotnego powtarzania czynności.

Uderzające jest w postulatach Pawłowych to, że choć żąda on najczęściej cech podmiotu, a nie czynności, jednak te cechy, poza przymiotem umysłowej dojrzałości w wierze, oznaczają postawę podmiotu względem ludzi i względem Boga.

LES IMPERATIFS DANS LES LETTRES DE SAINT-PAUL.
(OPPOSITIONS CHOISIES DU TYPE *SOYEZ* ET DU TYPE *FAITES*)

R é s u m é

L'article se compose de quatre parties qui sont les suivantes: 1. L'état de recherches sur les modes et particulièrement sur l'impératif dans la langue grecque. 2. Quelques considérations sur l'utilisation de la théorie des groupes syntaxiques dans l'étude sur l'impératif. L'impératif et ses déterminants reçoivent le nom du groupe syntaxique conative (conor, conatus sum). Ce même groupe embrasse également le sujet de l'action désignée par l'impératif. 3. L'analyse des groupes syntaxiques conatives, soumis dans les lettres de Saint-Paul à l'impératif du type *soyez* et *faites*. Selon l'auteur, ces deux types constituent une opposition. Il choisit, pour le type *soyez* les formes

de l'impératif des verbes γίνεσθαι, εἶναι, μένειν, ἐπιμένειν, στήκειν pour le type *faites*, l'impératif des verbes ποιεῖν, πράσσειν; κατεργάζεσθαι. 4. Dans la conclusion, l'auteur constate que, bien que tout le groupe conatif soit régis par l'impératif, le centre logique de l'ordre peut être constitué par un de ses déterminants. La partie essentielle du commandement est souvent exprimée par Saint-Paul au moyen du complément circonstanciel. Le groupe conatif n'embrasse que rarement la proposition toute entière. Très souvent restent en dehors, c'est-à-dire n'entrent pas dans le contenu de l'ordre, les compléments circonstanciels de cause, les antécédants des phrases conditionnelles, les propositions de but etc. Saint-Paul utilise plus souvent les impératifs du type *soyez* que les impératifs du type *faites*. Il se sert des premiers pour modeler la personnalité du sujet, c'est-à-dire des chrétiens, et a recours aux autres pour désigner l'action du sujet. Dans les toutes dernières phrases de son article, l'auteur énumère les qualités et les actions postulées par l'Apôtre.